

BUDJET TASHKILOTLARIDA MOLİYAVIY HISOBOTLARNI RAQAMLASHTIRISH VA TAQDIM ETISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Olimjonova Moxira Akmal qizi

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi

E-mail: mokhiraolimjonova@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21872436>

Budjet tashkilotlarining moliyaviy hisobotlari davlat mablag'laridan foydalanish holatini aks ettiruvchi, boshqaruv qarorlarini qabul qilish, budjet intizomini nazorat qilish va jamoatchilik oldidagi hisobdorlikni ta'minlashga xizmat qiluvchi muhim axborot manbaidir. Shuning uchun hisobotlarni tuzish va taqdim etish jarayonining aniqligi, tezkorligi hamda taqqoslanuvchanligi davlat moliyasini boshqarish samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Hozirgi sharoitda budjet tashkilotlari faoliyatida raqamli texnologiyalar kengayib borayotgan bo'lsa-da, ayrim hisobot ko'rsatkichlarining turli axborot tizimlarida takroran shakllantirilishi, ma'lumotlarni qo'lda solishtirish va konsolidatsiya qilish, izohli axborotning cheklanganligi kabi muammolar saqlanib qolmoqda.

O'zbekistonda budjet tashkilotlari moliyaviy hisobotlarini tuzish Budjet kodeksi, "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonun, Budjet hisobining 3-son standarti "Budjet hisoboti" hamda budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritish bo'yicha yo'riqnoma asosida tartibga solinadi. Ushbu hujjatlar hisobot davrlari, shakllari, hisob registrarlari va taqdim etish tartibini belgilab beradi. Biroq amaliyotda bir xil iqtisodiy operatsiyaning g'aznachilik tizimi, buxgalteriya dasturi, ichki elektron jadval va yuqori turuvchi tashkilotning alohida shakllarida qayta aks ettirilishi mumkin. Natijada mehnat sarfi ortadi, xatolar xavfi kuchayadi va yakuniy hisobotni tayyorlash muddati uzayadi.

Davlat sektorida hisoblash usuliga asoslangan hisobot tizimi aktivlar, majburiyatlar, daromadlar va xarajatlarni to'liqroq yoritish imkonini beradi. Xalqaro tadqiqotlarda bunday yondashuv shaffoflik, hisobdorlik va boshqaruv uchun foydali axborotni oshirishi qayd etilgan. Shu bilan birga, hisoblash usuliga o'tish faqat hisob yozuvlarini o'zgartirish bilan cheklanmaydi; u axborot tizimlarini integratsiyalash, xodimlar malakasini oshirish, hisob siyosatini standartlashtirish va ichki nazoratni qayta tashkil etishni talab qiladi (Ouda, 2020; Cuadrado-Ballesteros & Bisogno, 2020).

Budjet tashkilotlarida moliyaviy hisobotlarni takomillashtirishning asosiy tamoyili "bir marta kiritish — ko'p marta foydalanish" yondashuvi bo'lishi lozim. Boshlang'ich hujjatdagi ma'lumot tizimga bir marta kiritilgach, undan g'aznachilik, buxgalteriya hisobi, ichki audit, statistika va konsolidatsiya ehtiyojlari uchun avtomatik foydalanilishi kerak. Buning uchun hisobvaraqlar rejasi, budjet tasnifi, kontragentlar va operatsiyalar bo'yicha yagona elektron klassifikatorlar joriy etilishi maqsadga muvofiq.

Moliyaviy hisobotlarning sifati faqat shakllarning to'g'ri to'ldirilishi bilan belgilanmaydi. Foydalanuvchi uchun tashkilotning moliyaviy holati, muddati o'tgan debitor va kreditor qarzdorligi, aktivlar harakati, shartli majburiyatlar, budjet rejasidan og'ishlar va ularning sabablari haqida izohli ma'lumotlar ham zarur. Shu sababli raqamli hisobot platformasi standart shakllar bilan birga avtomatik tahliliy izohlar, og'ishlar bo'yicha ogohlantirishlar va mas'ul bo'linmalar kesimidagi ko'rsatkichlarni ham shakllantirishi kerak.

1-jadval

Budjet tashkilotlari moliyaviy hisobot tizimidagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'nalishlari

Muammo	Salbiy oqibat	Takomillashtirish yo'nalishi
Ma'lumotlarni takroran kiritish	Vaqt yo'qotilishi va inson omili bilan bog'liq xatolar	Yagona integratsiyalashgan raqamli platforma
Hisob siyosatining turlicha talqin qilinishi	Ko'rsatkichlarning taqqoslanuvchanligi pasayadi	Namunaviy elektron hisob siyosati
Qo'lda konsolidatsiya qilish	Hisobot muddati uzayadi va tafovutlar ko'payadi	Avtomatik konsolidatsiya va nazorat qoidalari
Izohli ma'lumotlarning cheklanganligi	Moliyaviy holat sabablarini baholash qiyinlashadi	Standart elektron izohlar paketi
Nazoratning kechikib ishlashi	Xato hisobot yakunida aniqlanadi	Riskka asoslangan oldindan ogohlantiruvchi nazorat

Manba: amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar va ilmiy tadqiqotlar asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Jadvaldan ko'rinadiki, mavjud muammolar o'zaro bog'liq bo'lib, ularni alohida shakllarni almashtirish orqali to'liq hal etib bo'lmaydi. Takomillashtirish boshlang'ich hujjatdan yakuniy hisobotgacha bo'lgan butun axborot zanjirini qayta tashkil etishni talab qiladi. Ayniqsa, ma'lumotlar bazalarining o'zaro integratsiyasi, elektron raqamli imzo asosidagi tasdiqlash, real vaqt rejimidagi nazorat va avtomatik konsolidatsiya tizimning asosiy unsurlariga aylanishi lozim.

Budjet va moliyaviy hisobot ma'lumotlarini o'zaro bog'lash alohida ahamiyatga ega. Budjet ijrosi kassa oqimlarini aks ettirsa, moliyaviy hisobot aktivlar, majburiyatlar, daromadlar va xarajatlar holatini ko'rsatadi. Ushbu ikki ma'lumotlar majmuasini avtomatik solishtirish to'lov amalga oshirilmagan majburiyatlar, oldindan to'lovlar, muddati o'tgan qarzidorlik va kapital xarajatlar bo'yicha xavflarni erta aniqlash imkonini beradi. IPSAS 24 doirasidagi budjet va amaldagi ko'rsatkichlarni qiyosiy taqdim etish yondashuvi ham budjet intizomini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Taklif etilayotgan raqamli modelda ichki nazorat operatsiya bajarilgandan keyin emas, balki ma'lumot kiritilayotgan paytda ishlashi kerak. Tizim budjet limitidan oshish, noto'g'ri tasnif, dublikat to'lov, muddati o'tgan qarzidorlik, shartnoma rekvizitlarining yetishmasligi yoki hisobvaraqlar o'rtasidagi nomuvofiqlikni avtomatik aniqlashi lozim. Bunday oldindan ogohlantiruvchi mexanizm xatolarni hisobot yakunida tuzatish o'rniga ularning kelib chiqishini oldini oladi.

Amaliy jihatdan, birinchidan, g'aznachilik operatsiyalari, buxgalteriya registrari, asosiy vositalar, ish haqi va shartnomalar bo'yicha ma'lumotlarni birlashtiruvchi yagona raqamli moliyaviy hisobot platformasini joriy etish zarur. Ikkinchidan, budjet tashkilotlari uchun namunaviy elektron hisob siyosati konstrukturi ishlab chiqilishi lozim. Uchinchidan, tashkilotlararo operatsiyalarni avtomatik aniqlash va konsolidatsiyada chiqarib tashlash mexanizmi yaratilishi kerak. To'rtinchidan, moliyaviy hisobotlarda aktivlar harakati, qarzidorliklar, shartli majburiyatlar va muhim og'ishlar bo'yicha standart izohlar paketini joriy etish maqsadga muvofiq. Beshinchidan, buxgalteriya va moliya xodimlarining raqamli kompetensiyasini muntazam oshirib borish zarur.

Xulosa qilib aytganda, budget tashkilotlarida moliyaviy hisobotlarni raqamlashtirish oddiy texnik yangilanish emas, balki hisob, nazorat va boshqaruv jarayonlarini yagona tizimga birlashtiruvchi institutsional islohotdir. Yagona ma'lumotlar arxitekturasini, avtomatik nazorat, elektron hisob siyosati, izohli hisobot va integratsiyalashgan konsolidatsiya mexanizmlarining joriy etilishi hisobotlarning ishonchliligi, tezkorligi va taqqoslanuvchanligini oshiradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasining Budget kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasining 2016-yil 13-apreldagi O'RQ-404-son "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Budget hisobining 3-son standarti "Budget hisoboti".
4. "Budget tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to'g'risidagi yo'riqnoma".
5. Cuadrado-Ballesteros, B., & Bisogno, M. (2020). Public sector accounting reforms and the quality of governance. *Public Money & Management*, 41, 107–117.
6. Ouda, H. (2020). *Practice-Relevant Accrual Accounting for the Public Sector*. Springer.
7. van Schaik, F. (2021). Reconciliation of budgeting and accounting. *Public Money & Management*, 43, 473–482.